

Dampskipet «Amtmand Aall» i slusene på Løveid før 1882. Foto: Axel Lindahl. Kopi i Telemark museums bildesamling TGM-B. 05940.

Rapport

for restaurering av slusemesterbolig, park og hage på Løveid 2019-2021

Tor Kjetil Gardåsen
Aasmund Beier-Fangen

Telemarkkanalens venner 2021
org. nr. 879955882

Historikk, vurdering av verneverdi, restaureringsrapport

Forord. Formål med prosjektet. Verneverdier

Skien – Norsjøkanalen er den eldste av de to telemarkskanalene. Den ble anlagt i 1850-årene og offisielt åpnet i 1861. Slusemesterboligen ved Løveid med hage sto ferdig på samme tid og var bolig for slusemesteren, som var kanalens høyeste ansatte ved sluseanlegget.

Huset er oppført i tidlig sveitserstil hvor senempiren ennå henger igjen. Den har også innslag av neostilen nygotikk. Bygningen er blant de første sveitserstilbygg i distriktet.

Slusemesterboligen er Telemarkskanalen mest monumentale bygning. Sluseanleggene ved Løveid og det 30 år yngre ved Vrangfoss er de to største sluseanleggene i Telemarkskanalen.

Telemarkskanalen historie er redegjort for en rekke steder, både på Telemarkkanalens nettsider, i *Lokalhistorisk reise på Telemarkskanalen* (Fortidsminneforeningen 2011) og i en rekke bøker.

Slusemesterboligen ved Løveid er en tømret og panelt bygning på natursteins grunnmur. Det er usikkert om huset er tegnet av arkitekt eller ingeniør, eller om det er bygd og utformet av lokale eller tilreisende håndverkere med opplæring innenfor folkelig byggeskikk. Det har imidlertid ikke latt seg gjøre å oppspore tegninger under prosjektet. Fasadene er gjennom årene blitt delvis endret ved moderniseringer, men har mye opprinnelig i behold. Så mange opprinnelige bygningsspor var bevart i veggene at fasadene med panel, vinduer og belistning med stor grad av sikkerhet har kunnet latt seg gjenskape. Den ene delen av prosjektet har gått ut på å tilbakeføre fasadene på slusemesterboligen til et utseende korresponderende med perioden 1860-1907.

Prosjektets andre formål har vært å tilbakeføre hagen rundt slusemesterboligen til opprinnelig eller tidligere tilstand. Rundt alle sluseanleggene ble det anlagt hager og parker. Ved Løveid kan en fortsatt se parken med veier, stier og store trær. Gamle fotografier viser hagen som en overdådig 1800-tallshage med store grønne vekster, slik hagemoten tilsa i andre halvdel av 1800-tallet.

Tilbakeføring av slusemesterboligen og parken er også en del av prosjektet Løveid slusepark, som ble igangsatt i 2017 av Telemarkskanalen regionalpark i samarbeid med Skien kommune.

Løveid er et viktig område i turist- og rekreasjonssammenheng. Det er ved Løveid at turistene som tar kanalbåten fra Skien får sitt første møte med slusene. Løveid og Vrangfoss er de største og mest monumentale anleggene i Telemarkskanalen. Løveid sluser er en del av et større rekreasjons- og friluftsområde rundt Skotfoss, hvor det er gjort flere tilretteleggingstiltak de siste årene i regi av frivillige organisasjoner o.a., bl.a. med anlegg av kulturstien Skotfosstien, restaurering av den gamle transportveien over Saglandsåsen, oppsetting av informasjonstavler mm. Telemarkskanalen har vært

en av reiselivets store satsinger i Telemark gjennom en årrekke. En spørreundersøkelse i regi av Skien kommune viser at Løveid er en av det mest besøkte turistattraksjonene i Skien.

Prosjektorganisering og deltakere

Løveid sluser eies av Telemarkskanalen FKF, som har driftsansvar for hele Telemarkskanalen.

Prosjekteier

Telemarkkanalens venner org. nr. 879955882 ved foreningens styre.

Prosjektet er gjennomført i samarbeid med Telemarkskanalen FKF. Telemarkskanalen FKF har gått inn med kr. 100 000 og i tillegg kr. 100 000 som del av ordinært vedlikehold.

Prosjekteledelse

Tor Kjetil Gardåsen. Leder av Telemarkkanalens venner. Pensjonert førstekonservator ved Telemark Museum. Forsker i bygningshistorie og kulturhistorie. Lang erfaring innenfor museumsarbeid og antikvarisk bygningsvern.

Aasmund Beier-Fangen. Pensjonert museumsbestyrer ved Porsgrunns museene. Forsker i møbelhåndverk og tradisjonshåndverk. Lang erfaring innenfor museumsarbeid og antikvarisk bygningsvern.

Håndverkere og fagpersoner

Lorentzen trevare, Porsgrunn. Produksjon av vinduer.

Malermester Asbjørn Sletholt, Skien. Spesialkompetanse innenfor historiske maleteknikker.

Maler Merete Berger Nilsen. Fagbrev som maler. Ansatt hos malermester Asbjørn Sletholt.

Møbelsnekker Sigitas Macarevicius, Skien. Kompetanse innenfor tradisjonshåndverk og finsnekring.

Maler Morten Andersen ved Telemark Museum har vært brukt som konsulent. Det samme gjelder pensjonert slusevokter/fagarbeider Birger Bergland ved Telemarkskanalen.

Utførende hage/park

Landskapsarkitekt Anne Kaurin, Villvin landskap, Oslo. Spesialkompetanse innenfor historiske hageanlegg.

Anleggsgartner: Telemark Hage og parklandskap. Kontaktperson: Kristine Gisholt.

Forretningsfører

Nome regnskap AS ved Marit Jørgensen.

Samarbeidende frivillige organisasjoner (dugnad o.a.)

Historisk Forum i Skien

Skotfoss historielag

Bidragstivere

Sparebankstiftelsen DnB 970 813

Stiftelsen Uni 200 000

Telemarkskanalen FKF 100 000

Lullo og Ole Kikuts legat 25 000

Sparebank 1 Telemark 14 000

Historisk Forum i Skien

Telemarkkanalens venner

Telemarkkanalens Venner formål

- Å arbeide for fortsatt drift av Telemarkskanalen.
- Å arbeide for vern av de minnesmerker, natur- og kulturverdier som ligger til vassdraget og er knyttet til driften av kanalen.
- Å stimulere til økt bruk av kanalen og vassdraget i ferie- og rekreasjonssammenheng, for å øke allmennhetens engasjement og kanalens status.
- Org. nr. 879955882. Bankkonto nr. 2650 11 45725.

Opplysninger om objektet

Slusemesterbolig ved Løveid sluser, Skien-Norsjøkanalen.

Eier: Telemark fylkeskommune. Forvaltes/driftes av Telemarkskanalen FKF.

Adresse: Løveidvegen 117.

Postnummer/sted: 3720 Skien.

Gårdsnr/Bruksnr: 283/16.

Målsettinger i *Estetisk veileder for Telemarkskanalen (2006)*

Estetisk veileder for Telemarkskanalen (2006) inneholder følgende målsettinger

- viktige kvaliteter: - det opprinnelige sluseanlegget og de kanaltilknyttede husene (3:2)
- utforming og tilpassing skal forholde seg til både stedet og kanalen som helhet (3:3)
- kritiske inngrep: endring av sluser, bryggeanlegg og tilknyttede bygninger. (3:3)
- nødvendig med felles retningslinjer for skjøtsel av vegetasjon og landskap (3:3)
- Parkområder. Det er viktig at disse bevares og skjøttes (3:5)
- Løveid sluser. Prinsipper for skjøtsel. Det er viktig å ta vare på det som finnes av gamle hage- og parkspor og utvikle dette videre med f. eks. grønt amfi, spaserstier, benker, lysthus. Tilstanden til de store trærne ... må vurderes i forhold til sikkerhet og replanting. Hvordan skjøtsel skal utføres videre i parkanlegget bør vurderes sammen med kulturminnevernet. (4:7)
- Hager mellom kanalen og Norsjø. Det er ønskelig at karakteren i dette området beholdes mest mulig i sin gamle form. Valg av planter og uttrykk i hageanleggene bør følge tradisjonen fra den tida anlegget var nytt. Hagene har fortsatt spor av syrener og typiske planter fra denne tida. Innføring av tujahekker og typiske plantevalg fra hagesenter og kataloger må unngås. (4:7)

Svendsengarden i Ørsta og Langsæ ved Arendal, to tilsvarende restaurerte hus fra samme tid.

Foto: Karl Ragnar Gjertsen/AAKS/Wikipedia.

Verneverdier

Verneverdien i kulturminnet er vurdert etter 4 kriterier:

Autentisitet og historisk kildeverdi: Middels. Slusemesterboligen har blitt forandret gjennom årene. En del av det opprinnelige er borte, men mye var også bevart. Dette har dannet grunnlag for tilbakeføring. I hagen var hovedstrukturene i behold og dannet grunnlag for tilbakeføring.

Miljøverdi: Høy. Ligger på opprinnelig plass ved Løveidkanalen. Kanal, gamle veier, park, nedre del av Norsjø, samt historiske bygg som slusevokterboligen på Tipp, Banegården, Kaffestua og den bevarte og restaurerte brygga inngår i miljøet. Kanalbåtene med turister passerer flere ganger daglig i sommersesongen.

Representativitet: Representativ for kanalens første anleggsperiode (1854-1861) og for tidlig sveitserstil i distriktet. Representativiteten er antatt å øke etter at huset er tilbakeført til opprinnelig eksteriør. Parken representerer etter rekonstruksjonen 1800-tallets anleggsparker med historismens stil og uttrykk.

Sjeldenhet: Høy. Kanaler som bemannede transportinnretninger er sjeldne i Norge, og Løveid kanal med sluser, park og hage har gjennom dette høy sjeldenhetsverdi. Som sluseanlegg utminert i fjell av denne dimensjon er sjeldenheten stor også i europeisk sammenheng.

Pedagogisk verdi: Antatt høy. Anlegget er i stand til å gi et bilde av kanalanlegg og samferdsel på 1800-tallet.

Skjønnhetsverdi og kunstnerisk verdi: Mye av kanalopplevelsen er knyttet til det estetiske. 1800-tallets ingeniører var skapere av estetisk tiltalende innretninger og miljøer, noe det fins tallrike eksempler på langs kanalen. Mange besøkende ønsker å reflektere rundt hvordan ingeniører formga det de bygde før og nå. Prosjektet har tatt sikte på å gjenskape opprinnelig skjønnhetsverdi.

Identitet og symbolverdi: Høy. Kanalanlegget har en viktig plass i Telemarks identitet. Innenfor turistnæringen er den viktig for merkevaren Telemark. Kanalen har også høy reell identitets- og symbolverdi for befolkningen i fylket.

Bruksverdi: Prosjektet har i liten grad bidratt til økt praktisk/funksjonell drift av kanalen. Dersom en utvider det funksjonelle til også å inkludere estetisk funksjonalitet og instrumentell nytte innenfor turistnæring ved at et bedre turistprodukt gir mulighet for økt besøk, har prosjektet et potensiale til å bidra til dette.

Telemarkskanalen er blant Telemarks fremste turistattraksjoner, og betydningen av et kanalanlegg som fremstår som et autentisk kulturminne og et natur- og kulturmiljø av høy kvalitet av høy kvalitet er vektlagt. En tilbakeføring av slusemesterboligen og hagen på Løveid har vært sett på som ett av de høyest prioriterte tiltakene for å opprettholde kanalen som kulturminne, turistmål og rekreasjonsmiljø.

Allmenn bruk, rekreasjon og tilgjengelighet. Lokal forankring

Slusemesterboligen og hagen inngår i området rundt Løveid sluser, som er et viktig rekreasjonsområde med bl.a. Skotfosstien og den nyrestaurerte transportveien over Saglandsåsen, istandsatte brygger og pakkhus m.v. Området er tilgjengelig for allmenheten 24 timer i døgnet året rundt. I slusemesterboligen drives det kafe, som er åpen i sommersesongen og ellers ved arrangementer o.l.

Tiltaket synes ikke å ha konfliktskapende elementer overfor omgivelser eller lokalmiljø.

Kulturhistorisk miljø og hensynssone bevaring på Løveid

Bygningen og området ligger innenfor hensynssone bevaring Løveid i *Kommuneplan for kulturminnevern for Skien 2013-2024* vedtatt av bystyret 20. juni 2013. (Høy konsentrasjon av B CD objekter)

Slusemesterboligen på Løveid er en del av et kulturhistorisk miljø rundt slusene på Løveid og industrisamfunnet Skotfoss. Øvrig bebyggelse i dette området er knyttet til området rundt papirfabrikken og kanalen og fremstår som ekte. Ved restaurering av slusemesterboligen er det skapt et stort sammenhengende område med historisk, miljømessig og attraksjonsmessig verdi.

Gjennomføring

Arbeidet ble planlagt i 2018 og 2019 og gjennomført i 2020 og 2021.

Historikk

Bygningen

Delprosjekt 1. Rekonstruksjon/tilbakeføring av fasadene på slusemesterboligen

Rekonstruksjon av fasadene har bestått i laging av nye vinduer [etter forbilde](#) av vinduene som var i huset ca. 1900 og som er fotodokumentert. Det er tatt utgangspunkt i gjenstående fasadedetaljer og tilsvarende vinduer andre steder. Det er laget belistning lik den bevarte, originale belistningen på vinduene i andre etasje på kortveggene. Endringer av vindusåpninger o.a. er tilbakeført og utfyllt med panel tilsvarende det opprinnelige. Dette er høvlet opp på nytt i 2020.

Inngangsdøren på vestsiden eksisterer. Den ble “reddet” til Telemark museum i 1980-årene da den ble byttet ut og har etter det stått på magasin på museet.

Arbeidene har i første rekke vært utvendige fasadearbeider. Innvendige arbeider har ikke inngått i prosjektet, men kan bli gjenstand for et senere prosjekt.

Fasaden er fargeundersøkt og malt opp i opprinnelige eller tidligere farger med tradisjonell Wibo linoljemaling.

Verneverdiene som retningsgivende for restaurering

Anleggets dominerende verneverdier har vært retningsgivende for restaureringen av bygning og hageanlegg. Med bakgrunn i kriteriene ovenfor er følgende retningslinjer fulgt:

Konservering og tilbakeføring: Opprinnelige bygningsdeler på fasaden er bevart og konservert. Dette innebærer at listverk, over- og underliggere og andre elementer fra den opprinnelige 1800-talls fasaden har blitt stående og bare flyttet eller tilpasset der det er nødvendig, som ved innsetting av de nye vinduene. Råteskadde (svært lite) og manglende deler av panelet er kopiert og satt inn, ellers har det blitt stående. Panelet er konservert ved at det er malt med linoljemaling. Husets opprinnelige eller en tidligere farger er malt opp på grunnlag av tidligere foretatt fargeundersøkelse. Tilbakeføringen har økt bygningens autentisitet, miljøverdi og representativitet.

I hagen er opprinnelige elementer bevart og konservert.

Kopiering og rekonstruksjon: Dette gjelder vinduer med omramming, som er laget på nytt etter gjenstående vinduer eller bevarte fragmenter av slike. Det var bevarte vindusomramminger rundt vinduene i loftsetasjen på gavlveggene, som ble brukt som forbilde. (Andre hus i Grenland med detaljer som ligger nær slusemesterboligen er Gydas gate 8c (300/2212) på Gimsøy i Skien, vestre gate (Aaslands hus, revet 2020)) Originale vindusomramminger i loftsetasjen har vært viktig å la bli stående. Disse har vært førende for laging av nye vindusomramminger.

Kopiering og rekonstruksjon har økt bygningens representativitet og miljøverdi, herunder opplevelsesverdi og pedagogisk verdi.

En del av arbeidet med hagen har bestått i rekonstruksjon. Så langt det er kildebelegg, er det søkt å gjenskape tidligere tilstand. Der hvor kildene har sluttet, har en tilbakeføring på grunnlag av kunnskap om tidsperiode og tilsvarende anlegg vært nødvendig. Vurderinger rundt dette er gjort i landskapsarkitektens plan.

Problemer rundt tilbakeføring og rekonstruksjon som metode

En fjerde målsetting med prosjektet har vært med utgangspunkt i slusemesterboligen å problematisere temaet tilbakeføring av historiske bygninger. En har søkt å vinne erfaringer som kan overføres til arbeid med andre av kanalens bygninger.

Tilbakeføring av fasader har vært gjort i stor skala landet over gjennom flere tiår. Tross gode intensjoner har resultatet ofte blitt annerledes enn husets tidligere byggeskikk, noe som har gitt historiske bygninger, selv etter "restaurering", et lite troverdig utseende.

Prosjektet har utprøvet og problematisert løsninger for rekonstruksjoner. En har rettet søkelyset mot bygningstrekk som vinduer, sammenføyninger med tradisjonelle teknikker, profilbruk, beslag, kvalitet i materialer, belistning og glasstype.

Det er en målsetting at prosjektet skal kunne brukes som referanse der andre bygninger både ved kanalen og ellers skal tilbakeføres. Det vises til artikkel om temaet i Fortidsvern 1/2017 (vedlegg).

Kilder

Fotografier i antatt kronologisk rekkefølge

Det skarpeste bildet med flest muligheter til å se detaljer er bergensfotografen K. Knudsens bilde fra 1877/78. UBB-KK-1318-1529. Dette har vært et viktig bilde i hele tilbakeføringsarbeidet.

Løveid Xylografi Riksantikvaren

*Dampskipet «Amtmand Aall» i slusene på Løveid før 1882, da D/S «Amtmand Aall» ble solgt.
Foto: Axel Lindahl. Kopi i Telemark museums bildesamling TGM-B. 05940.*

NTM UWP 10894 Løveid bro og slusemesterbolig

*Slusemesterbolig og overkanal med bru.
Foto: Axel Lindahl/Norsk Folkemuseum/Nasjonallbiblioteket.
Gallerinor NF.WL 01642*

*Slusemesterboligen ved Løveid pyntet med flagg, antagelig under kong Haakons besøk i 1907.
Foto: Telemark Museums bildesamling TGM-B.17960/a 002.*

Branntakster

Det er ikke undersøkt om det fins branntakster for huset. Det er antatt at siden huset ble oppført og eid av Staten at det ikke ble assured i Norges brannkasse, men at Staten har vært selvassurandør.

Perioden ca. 1860-1907

- bygningen oppført i laftet tømmer på natursteins grunnmur. Hvorvidt deler av bygget kan være prefabrikkert, er foreløpig ikke stadfestet.
- Stilmessig preges huset i hovedsak av en tidlig sveitserstil i overgangen senempire/sveitserstil. Da slusemesterboligen ble oppført fantes det få sveitserstilbygg i distriktet. Ett tidlig eksempel er svalgangen på Søndre Frogner (1854).
- Iosholt empirevinduer med en vannrett sprosse i underfagene, empireportal på forsiden. Tidlige sveitserstiltrekk: Utstikkende tak, blondeverk, utsagete pannebord og vindskibord, mønespir, smidd vindfløy på ark, hjulformet vindu i gavl.
- blant opprinnelige bygningsdeler som var bevart var det stående panelet på nord-sør- og østveggen, et tømmermannspanel med skrå kant på overliggerne brukt i distriktet gjennom hele empiretiden fra litt etter 1800 til 1870- 80-årene. Panelet på vesteveggen er også opprinnelig fra ca. 1860. Dette er et tykt og bredt høvlet staffpanel med større bredde og tykkelse enn det staffpanelet som ble brukt senere i sveitsertiden. Dette er et svært tidlig eksempel på staffpanel. Hensikten var trolig å bruke det mest moderne panelet på hovedfasaden.

På de partier av huset som har manglet originalpanel er det høvlet nytt panel tilsvarende det opprinnelige, både tømmermannspanel med skrå kant på overliggerne på nord-, øst- og sørfasaden og bred og tykt staffpanel på vestfasaden. Paneler, listverk og vindusomramminger er høvlet av snekker Sigitas Macarevicius med furumaterialer fra Wold sagbruk.

- Det utsagete bordet på vindskier og pannebord var borte. På grunnlag av K. Knudsens fotografi fra 1878 ble det saget ut smale bord med tilsvarende konturutsaging som ble skrudd på nedre kant av eksisterende vindski- og pannebord. Ved restaureringen ble konturen på underbordet med rekke av buer brukt på begge, men fotografiet fra 1878 viser en mer siksakformet utsaging på det øvre bordet. Skal vindskier og pannebord byttes senere, bør dette rettes opp slik at det blir ulikt mønster på de to bordene.
- Vinduer og dører var ved prosjektoppstart i hovedsak borte. K. Knudsens fotografi fra 1878 viser høye krysspostvinduer med en horisontal sprosse i underfagene, et vindu av empire/sveitserstype. Opprinnelige vindusomramminger var bevart i loftsetasjen og dannet utgangspunkt for nylagete omramminger utført av snekker Sigitas Macarevicius. Omrammingene har under vinduet dryppnese på karmen og vannbrett under dette. På østfasaden ble dryppnesen forlenget og vannbrett ikke montert, men skulle hatt samme løsning som på vestsiden med vannbrett under dryppnesen. Vannbrettet under dryppnesen er felt inn i sidegerikten, slik det kan ses på fotografiet fra 1878. Vindusomrammingene er også tydelige på fotoet fra 1878.
- Det hulllignende 8-kantete vinduer øverst i arken var fortsatt bevart.
- inngangsportalen mot vest vises tydeligst på K. Knudsens fotografi fra 1878. Den er en empireportal med fyllinger og overlysvindu med et sprossemotiv som er brukt i flere hus i distriktet i empiretiden (se bl.a. Aslaksby 1977). Inngangsportalen ble som tidligere nevnt tatt ut ved moderniseringen av fasadene på 1980-tallet. Dørbladene ble lagt som bro over en grøft, men ble oppdaget av Telemark museums konservator og dørblader og karm bragt i sikkerhet på museet, hvor det har stått siden.

- den enetasjes verandaen mot vest kan være oppført på 1890-tallet. Den vises på Lindahls bilde 1642.
- Huset var opprinnelig tekket med enkeltkrum rød stein og med metallbeslag på delen av taket nærmest arkene. (jfr. K. Knudsens fotografi fra 1878). Senere taktekkinger har i kronologisk rekkefølge vært skifer, flat sementstein og falsset enkeltkrum teglstein.
- huset har gavldekor med spyd, på arken mot vest i tillegg vindpil og ornamenter, muligens i smijern. Gavldekoren blir rekonstruert av Birger Bergland i 2021.

Et tema for videre forskning kan være i hvilken grad sveitserstilbygg som dette oppført med staten som byggherre er skapt innenfor en folkelig bygningstradisjon, innenfor en akademisk sentraldirigert arkitekt/ingeniørtradisjon og -forståelse eller som en kombinasjon av begge, jfr. kirkebygg fra 1800-tallet.

Huset er malt. Oppmaling etter restaurering og gjennomførte fargeundersøkelser er med Wiboljoljemaling.

Flere fotografier tatt fra vest gir opplysninger om huseets utseende fra denne siden.

Det er lagt vekt på høyest mulig antikvarisk og håndverksmessig kvalitet i de arbeidene som er utført. Det er brukt furu fra Wold sagbruk i nye materialer som er satt inn.

Utførte arbeider

Laging av vinduskopier. Det er laget kopier av sveitserstil krysspostvinduer. Arbeidet er utført av Lorentzen trevare, Porsgrunn. Det er lagt vekt på at vinduene blir mest mulig lik de vinduene huset hadde i 1907 i dimensjoner og proporsjoner, materialkvalitet, profilering, beslag, falsing, type glass og omramming. Vinduene er malt tre strøk (grunnstrøk, mellomstrøk og toppstrøk) med Wiboltradisjonell linoljemaling av malermester Asbjørn Sletholt ved maler Merete Berger Nilssen i farger dokumentert gjennom fargeundersøkelser som tidligere er foretatt av malermester Kai Tjønneng, Porsgrunn og fargeundersøkelser av slusevokter Birger Bergland. Gruppen har gått gjennom og kontrollert fargeundersøkelsene sammen med maler Morten Andersen ved Telemark museum i 2019/2020.

Arbeidene som omfattes av tildelingen fra Stiftelsen Uni gjelder antikvarisk arbeid med laging og montering av kopier av gammel belistning rundt de innsatte vinduene, dekordetaljer og oppmaling av fasader i gamle farger.

Mot gårds plass.

Baksiden av huset tidlig på 1960-tallet. Denne fasaden var langt mer uregelmessig enn den symmetriske vestfasaden. Det er utvendige dører til leilighetene i første og andre etasje.

Foto: Ingeir Raukleiv.

Baksiden lenge gåtefull

Under arbeidet med planlegging av tilbakeføringen av fasadene på slusemesterboligen har det vært tilgjengelig en rekke bilder som var tatt fra norsjønsiden (vestsiden) og mot huset. Men hvordan hadde fasaden mot gårdssiden vært? Tilsynelatende hadde ingen tatt bilde av huset fra denne siden, og det var en stor gåte hvordan slusemesterboligens bakside hadde sett ut.

Det viste seg imidlertid at Leif Raukleiv i Lunde hadde et bilde av huset fra denne siden tatt ca. 1960. Han hadde flyttet inn i huset i 1950 sammen med sin familie. Hans far var kontorsjef og nestleder ved kanalen. Sammen med Ivar Sørensen, som et drøyt tiår senere flyttet inn i huset, hadde vi to personer med mye kunnskap om hvordan både huset og hagen hadde vært. Deres kunnskap var også til stor hjelp for landskapsarkitekt Anne Kaurin i å lage en plan for rekonstruksjon av hagen.

Perioden ca. 1907- 1945

Endringer på bildet fra 1907. Vinduer, takteking og veranda.

Mellom K. Knudsens bilde fra ca. 1878 og bildet av det pyntete huset fra 1907, kanskje tatt i anledning kong Haakons besøk dette året, ses noen endringer. Vinduene på vestfasaden, som på bildet fra 1878 har en tverrsprosse i nedre vindusfag, er uten denne sprossen på bildet fra 1907. Vinduer eller rammer må tilsynelatende ha vært skiftet, selv om de ikke har hatt veldig høy alder. Dessuten er den enetasjes verandaen på vestfasaden kommet til. Endelig er taktekingen lagt om fra teglstein til skifer. Taktekingen ble, antagelig i mellomkrigstiden, endret til flat sementstein, som huset hadde frem til det fikk nåværende tak av teglstein på 1990-tallet (i 19.....).

Slusemesterboligens utseende etter moderniseringene på 1980-tallet. Foto 2019 før arbeidene begynte.

Moderniseringer 1945-2019

Fasaden gjennomgikk i etterkrigstiden flere endringer. Et stort trefagsvindu ble satt inn på søndre del av vestveggen omkr. 1960. Dette ga panoramautsikt over Norsjø. Å miste denne utsikten var kanskje noe av det som gjorde mest vondt når huset skulle restaureres i 2020. For å få husets hovedfasade helhetlig tilbakeført var det imidlertid nødvendig at dette 1960-talls panoramavinduet måtte vike for to krysspostvinduer.

På 1980-tallet begynte kanalen å sette inn kvadratiske isolerglassvinduer i bygget, Arbeidene var ikke byggemeldt, og fylkeskonservatoren ble underrettet. Han tok kontakt med Skien kommune, som stanset arbeidene og krevet byggesøknad. Kanalen sendte inn dette, som ble behandlet og avslått. Kanalen gikk imidlertid til det skritt å anke søknaden. Søknaden ble behandlet av Fylkesmannen i Buskerud som settefylkesmann. Her fikk klageren medhold, og arbeidene med å sette inn moderne isolerglassvinduer kunne fortsette.

Restaureringsarbeidene 1919-1921

Vinduer

Vinduene som er laget er for vestfasaden den type vinduer som huset har på fotografiet fra 1907, dvs. krysspostvinduer uten tverrsprosse i underfagene. Dette ble valgt fordi denne vindusutformingen ifølge fotografiet er samtidig med verandaen på forsiden. Vestfasaden ble således ikke rekonstruert tilbake til den første tiden rundt 1860, men til rundt 1907 med referanse til

den sekundært påbygde verandaen, trolig oppført ca. 1900 og til vinduene på østveggen dokumentert gjennom Leif Raukleivs foto.

Vinduene på østfasaden er laget slik de fremtrer på Leif Raukleivs fotografi fra ca. 1960. Vinduene viser stor variasjon i størrelse og utforming. Trolig er denne fasaden en blanding av eldre og nyere vinduer fra 1860 til midten av 1900-tallet. Fasaden slik den er rekonstruert er således et tidsbilde fra 1950/60-årene som kan ha gyldighet lenger tilbake i tid. En kan anta at dette er en fasade som er representativ for det meste av 1900-tallet. Det har ikke dukket opp eldre bilder av østfasaden enn dette, og det har derfor ikke eksistert noe kildegrunnlag for å rekonstruere en eldre fase. Sporene i bygningen fasade viste også åpningene for disse vinduene. Det ble ikke funnet spor etter annen plassering eller utforming av vinduene enn den løsningen som er blitt valgt.

For alle vinduer har bevarte åpninger og spor i tømmerveggen, som skjøter i panelet, negative malingspor etter omramming m.v., vært til stor hjelp for å bestemme størrelsen på vinduer og utforming og plassering av vindusomramminger, vannbrett og belistning.

Det ble besluttet å la vippevinduene med utenpåliggende krysspост fra 1980-tallet i loftsetasjen på gavlveggene stå. Dette ble gjort dels av økonomiske grunner, dels at de på grunn av at deres plassering i gavlene er mindre fremtredende i fasadene og dels fordi de fortsatt hadde originale vindusomramminger og uendrete vindusåpninger.

Laging av vinduer

Gamle vinduer finnes bare bevart i kottene i loftsetasjen. Øvrige vinduer var borte. De nylagede vinduene kopierer vinduselementer, profiler og løsninger typiske for sveitserperioden og hus av tilsvarende størrelse. I de nyproduserte vinduene ble det gjort følgende valg:

- Det ideelle ville vært enkle yttervinduer, som ville vært en løsning mer i tråd med gamle vinduer. For varmeisolasjonen kunne det blitt laget løse innervinduer (varevinduer). Pga. de senkete himlingene innvendig, ville overfagene ved en slik løsning imidlertid ikke latt seg svinge inn. Det ble derfor valgt koblede vinduer, som brukt i større omfang ikke kan spores lenger tilbake enn til 1960-tallet. Ved restaurering/rekonstruksjon etter antikvariske prinsipper, bør isåledes enkle yttervinduer og løse innvendige varevinduer generelt velges der det lar seg gjøre, noe som også gir den beste varme- og lydisolasjon. I dette tilfellet var denne løsningen imidlertid vanskelig å gjennomføre.

Vinduene på langfasadene ble produsert av Lorentzen trevare, Kulltangvegen 31, Porsgrunn 1999-2020 med følgende spesifikasjoner:

- koblet løsning, jfr. overfor
- profilbruk fra sveitserperioden 1890-1910 med vulst og hulkil enkeltvis eller i kombinasjon.
- Hjørnejern, hengsler og hasper fra tiden rundt 1900 med typer tilnærmet de som er kjent i distriktet fra samme tid. Bestilt fra bygningsvernbutikken Molos sortiment.
- glass med vertikale bølger. Restoverglass med horisontalt og vertikalt bølgemønster ble valgt bort, dels pga. at dette hadde høyere pris, dels pga. at en anså en moderat bruk av bølget glass mer i samsvar med glasset på den tiden vinduene skal fremstille. Glassing er utført av Brødrene Eie og Glassmester`n, Håvundvegen 326, Skien.
- vindusomramminger fremgår av K. Knudsens fotografi fra 1878 og av mange spor på veggen. Avtrykk av vindusgerikter i malinglagene (negative fargespor) ble benyttet ved laging av nye

omramminger, som ble produsert av snekker Sigitas Macarevicius i verksted opprettet i uthuset på Løveid under arbeidet.

- dryppnese med vannbrett under. På østveggen ble dryppnesen feilaktig forlenget for å få vannet tilstrekkelig langt ut, men det skulle vært dryppnese og vannbrett. På vestfasaden ble denne feilen rettet opp. Vannbrettet er skåret et stykke inn i sidegerikten.

Panel

Det opprinnelige panelet på vestveggen er et bredt og tykt staffpanel, trolig ett av de eldste staffpanelene i distriktet. I etterkrigstiden, muligens ved moderniseringene ca. 1980, er det slått uhøvlet tømmermannskledning som overligger utenpå staffpanelet. Disse overliggerne ble fjernet ved restaureringen, slik at det opprinnelige staffpanelet kom frem igjen.

Gutta på Løveid

Kamerater på trappa til Raukleivs leilighet, som lå i andre etasje. Navn: Fra venstre: Halvor Øygarden, Lunde, Leif Raukleiv, Odd Sverre Kolstad, Lunde, Ingeir Raukleiv.

Foto: Odd Sverre Kolstads kamera.

Andre bygninger

Bryggerhusbygning på vestsiden (forsvunnet)

K. Knudsene bilde fra 1878 viser en bygning, antagelig en bryggerhusbygning, NV for huset på avsatsen vest for uthuset. Huset har hvitmalte vindskier og hvitkalket skorstein og er overgrodd med villvin. Denne bygningen er borte og har ikke etterlatt seg noen spor. Det ses noe av et espalier mellom gjerdet og bryggerhuset.

Bryggerhuset på østsiden

Den tømrete og upanelte bryggerhusbygning på østsiden er i stor grad autentisk. Det har ikke vært gjort undersøkelser for å finne byggeår, men den bærer preg av tiden 1860-1910. Huset har ikke inngått i prosjektet, men i bryggerhuskammerset er puss eller kalking hugget ned av en leieboer. Muren, hvor teglsteinen er synlig, bør pusses eller kalkes på nytt.

Mulig lysthus på høyden øst for huset

Under undersøkelsene i hagen ble det funnet en god del takskifter på høyden ca. 100 meter øst for huset. Dette kunne tyde på at det hadde stått et lysthus her.

Hagen

Delprosjekt 2. Rekonstruksjon av hagen og parken

Gamle bilder viser en overdådig hage med 1800-tallets store bestand av grønne vekster, snirklete stier og dekorelementer. Med utgangspunkt i bilder og spor i terrenget er det gjort tiltak for å gjenskape hagen.

Det er gjort registreringer og utarbeidet restaureringsplan fra Villvin landskap, Oslo, ved Anne Kaurin. Arbeidene er utført av Telemark hage- og parklandskap 2020 og 2021. Opplysningene i det følgende er supplerende opplysninger til Villvins plan og registreringer.

Arbeidene med hagen har dreid seg om restaurering og gjenskaping av den romantisk-victorianske hagen fra 1860-1905. Det er plantet hekker, stauderabatter og -bed, nyplantet et tidligere lindelysthus og restaurert espalier og stakittgjerder. I parkdelen er det plantet inn trær som var typiske for en landskapspark fra tiden.

Se også Anne Kaurins og Madeleine von Essens notat "Fotografier slusemesterboligen Løveid" (vedlegg).

Gjerder

På fotografiet fra 1877 vises gjerde med buer mellom stolpene. Gjerdet er hvitmalt. Det er gjerde langs veien opp bakken og på plataet nord for veien, men ikke på terrassen foran huset, Foto: K. Knudsens 1877/78. UBB-KK-1318-1529.

TGM-B. 105940. Foto: Axel Lindahl. Før 1882. Samme gjerde som på Knudsens bilde og hvitmalt.

Axel Lindahl 1642 Samme gjerde som på Knudsens bilde, men mørkmalt (rødt, brunrødt eller grønt?).

NTM UWP 10894 Samme gjerde som på Knudsens bilde, men malt i mørk farge, Trolig 1880- 90-årene.

På TGM-B. 17960 fra 1907 er det et espalierlignende gjerde malt i en mørk farge,

Ved prosjektstart var det montert et gjerde på kanten av andre avsats foran bygningen. Dette er et stakittgjerde med rett topp. Gjerdet er beholdt, men rettet opp og malt hvitt.

For gjerdet på toppen av muren nord for veien opp bakken sto det gamle stolper. I smia lå spikerslag og stakitter til dette gjerdet ferdig oppkappet ved prosjektstart. Dette gjerdet ble fullført med de tillagete materialer. Og hvitmalt.

På muren øst for huset sto det gamle gjerdestolper og rester av nettinggjerde.

Benker

Det er registret fastmonterte benker på 4 steder: i fjellet ved slusene langs gangveien på nordsiden av slusene, i fjellet langs veien mellom slusemesterboligen og bysten av amtmann Aall, øst for huset (3 benkestolper i bakken) og i nederste hage på nordsiden av veien opp bakken. Benkeføttene er laget av gamle trallebaneskinner og kan være smidd etter at anlegget av Løveidkanalen var ferdig av skinner som var brukt til transport av masser på vogner med vagger under anlegget. Treseter er nylagete på benkene langs slusene og ved veien mellom slusemesterboligen og amtmann Aall (setene muligens laget i 1970- 80-årene usikkert for bilde). Den lange benken med 3 føtter øst for huset mangler tresete, mens benken i nesreste hage i bakken har en rest av et antatt svært gammelt eikesete (fra da bemken var ny omkr. 1860?).

Arbeider i Villvins plan som ikke er gjennomført

De fleste beplantninger og tiltak er utført iht. Villvins plan. De arbeidene som er faktisk utført høst 2020 og vår 2021 fremgår av tilbudene fra Telemark hage og parklandskap (tilbud 1060 av 17.09.20 og tilbud 1343 av 14/5-2021). Følgende i Villvins planer er ikke gjennomført:

- ovalt bed på nest øverste terrasse foran huset ikke anlagt pga at området brukes til servering og kanskje skal gruses. (9 i TPHs tilbud)
- ovalt bed på plenen foran espalier er ikke anlagt. (7 i TPHs tilbud) Det har vært ønskelig å ha plenen fri til bruk eller servering.
- bed langs søndre del av vestveggen ikke anlagt pga. at driverne kan ha behov for å bruke hele dette arealet.
- det var ikke mur på nordsiden av veien mellom øverste og nest øverste platå. Det var imidlertid mur mellom nest øverste platå og tredje øverste platå. (påpekt i Leif Raukleivs notat) Muren er ikke gjenoppbygd, men skillet er markert med beplantning. (6 i TPHs tilbud)
- det er ikke gruset på øverste og nest øverste platå foran vestfasaden.
- bortgraving av masse langs mur i bunn av bakken (1 i TPHs tilbud) ikke utført, hovedsakelig pga. økonomi.
- drenering langs veien og avskjærende grøft. Bør i tilfelle utføres av kanalforetaket.
- oppstamming av lønn i espalier. Treet bør kunne stå som det er inntil videre.
- det er plantet noe færre trær enn i planen. Dette skyldes at det ikke var tilstrekkelig med penger, på noen steder også at en ikke fant det ønskelig med så mange trær som foreslått. Flere trær kan evt. vurderes senere.
- syrinene tegnet inntil knausene i østre del er flyttet noe mot vest og plassert i rekke fra benken mot knausen, da en ønsket å ha fjellknausen med sitt svafjell med mose liggende fritt.
- det er ikke plantet roser på toppen av muren i østre del.
- Leif Raukleiv, beboer i bygningen fra 1950 til ca. 1968, har plantet en ny lerk (2. generasjons etterkommer etter den store som ble hugget) på samme sted som den store.

Leif Raukleivs notat inneholder noen kommentarer til Villvins plan:

- Lerketre. Jeg har funnet ei lita plante oppe i skogen. Den er ganske lita, og det er vanskelig å tenke seg at den skulle være frødd fra det store treet som ble hogd for flere år siden. Så fant jeg etter hvert et annet tre i ei skorte oppafør der treet sto, omtrent ved 22. Dette er mest som busk å regne, og uegnet til omplanting. Men det var fullt av kongler, så frøet er nok kommet derifra.

Planta i skogen blir jo "barnebarnet" til den store! Den står bare i mose oppå en stein og vil kanskje gå tapt der, så jeg har tatt den opp og har den her i potte. Så håper vi den kommer seg. Muligens finnes flere, men så langt har jeg sett bare denne ene.

- Så ser jeg i Sandåkerdelen enkelte feil på trær. Til venstre for 32 står det skrevet pæretre bevares, men det er eple. Vi kalte det dunkeple fordi de var litt lange. Dette treet er så skadet at det neppe overlever. Det er rundbarket to meter opp, og er også ellers så gammelt og puslete at det uansett må være lite å satse på. Men jeg har hentet podeskvister der for lenge siden, og de kan podes inn i et nytt tre på samme

sted.

- Videre ser jeg at helt oppe ved stien mot huset står skrevet pæretre. Der står stubben igjen, og jeg husker godt disse pærene. Ut i fra bilder jeg ser på nettet kan det være Bonne Louise evt. Tongre. Litt lange og tynne, mørk grønn og mørk rød farge.

- Så står det helt øst to morelltrær bevarer. Men de er helt ødelagt, rundbarket to meter opp. Jeg snakket med en av damene (jeg husker ikke hvem av dem), og vi konkluderte med at disse umulig kunne overleve med disse skadene. Det største treet hadde en knute ved rota, og jeg sa at den henter jeg. Det har jeg gjort, og den skal i dreiebenken. Så blir det forhåpentligvis noe ut av den som kanalens venner kunne få som gevinst eller hva som måtte passe.

Jeg ser en del mindre morelltrær som kan flyttes og plantes i stedet for de ødelagte. For øvrig sto det egentlig et pæretre der. Jeg synes at de kunne minne litt om smørpære.

Beboere i slusemesterboligen 83/2 ved folketellingen 1900

Martin Mikkelsen f. 1837 i Norderhov, slusemester og Mari Sigurdsdatter f. 1848 i Sauherad.
Marie Mauritzen f. 1875 i Drangedal/Holla, tjenestepike

Lina Anundsen f. 1855 i Eidanger. Slusevokterenke, pensjon av kanalen.

Inga Halvorsen f. 1877 i Solum, butikkjomfru, enslig losjerende.

Karen Halvorsen f. 1880 i Solum, butikkjomfru, enslig losjerende.

Hermann Halvorsen f. 1883 i Solum, viregutt ved Skotfoss bruk, enslig losjerende.

Kristen Hagen f. 1871 i Holla, slusevokter.

Anna Andersen f. 1871 i Sverige, kone.

Bruk

Huset vil fortsatt brukes som kafe og gjennom dette være tilgjengelig for publikum. Park og hage er åpent hele døgnet og brukes av lokalbefolkning og turister til turgåing og rekreasjon. Stedet brukes av og til til kulturarrangementer i regi av lokale foreninger på Skotfoss.

Slusemesterboligen med park og hage har en sentral, iøynefallende og monumental beliggenhet på en høyde opp for kanalen. Stedet vil i ferdigrestaurert tilstand være et meget synlig blikkfang og et viktig miljø- og opplevelseslement for reisende med kanalbåtene og for besøkende fra landsiden. Telling utført av Telemarkskanalen regionalpark viser at Løveid kanal er en av Skiens mest besøkte turistattraksjoner.

Fremtidige arbeider

Telemarkkanalens venner ønsker som en eventuell videreføring av prosjektet å se på muligheten for å gjøre noe i et større område rundt slusemesterboligen, ettersom hele Løveidområdet danner et sammenhengende kanalhistorisk miljø, jfr. *Kommuneplan for kulturminnevern for Skien 2013-2024*

(Høy konsentrasjon av B CD objekter). Dette vil i tilfelle omfatte restaurering og tilbakeføring av slusevokterbolig fra ca. 1920 på Tipp og den gamle smia, videre miljøtiltak på sluseanlegget og restaurering av steinbrygger, trær og vegetasjon i området.

Kilder

Dokumenter i Telemarkkanalens venners arkiv

Restaurering av slusemesterbolig og park ved Løveid sluser. Historikk, vurdering av verneverdi, prosjektbeskrivelse, kostnadsoverslag. Telemarkkanalens Venner 2018. Vedlegg til søknader til Sparebankstiftelsen DnB og Stiftelsen Uni.

Rapporter for restaurering av slusemesterbolig Løveidvn. 117, Skien kommune. Sendt til Stiftelsen Uni og Sparebankstiftelsen DnB november 2020. Stiftelsen Unis referansenummer Ref.: P 3928.

TKG: "Slusemesterboligens gåtefulle bakside". *Slusegløtt* 2020 s. 11.

Tor Kjetil Gardåsen: "Kan slusemesterboligen på Løveid restaureres tilbake til fordums prakt?" *Slusegløtt* 2018.

Informanter

Leif Raukleiv f. 1948. Beboer i 2. etasje 1950-ca. 1967.

Torbjørn Sørensen f. 1950. Beboer i 1. etasje ca. 1960-69.

Vedlegg

Vedlegg 1 Villvin landskap *Slusemesteboligen på Løveid. Registreringer av dagens situasjon 25.11.2019. Utarbeidet av Anne Kaurin.* (Vedlegg 1 a_002 registreringer, Vedlegg 1 a_002 Registreringer østre del av hagen liten, Vedlegg 1 a_002 Registreringer østre del av hagen stor, Vedlegg 1 Registreringer 25.11.2019

Vedlegg 2 Anne Kaurin og Madeleine von Essen: "Fotografier slusemesterboligen Løveid".

Vedlegg 3 Villvin landskap. *Løveid sluse slusemesterboligen Planteplan på forsiden av huset 28.04.2020.* Utarbeidet av Anne Kaurin.

Vedlegg 4 Villvin landskap. *Løveid sluse slusemesterboligen Planteplan for landskapsparken 28.04.2020.* Utarbeidet av Anne Kaurin. (Vedlegg 4 Forslag til hageplant-200 baksiden)

Vedlegg 5 Planteliste for slusemesterboligen Løveid. 28. april 2020. Villvin landskap Anne Kaurin.

Vedlegg 6 Parkplan kommentarer fra Leif Raukleiv.

Vedlegg 7 Fargeundersøkelse Løveid 28 02-2020.doc

Vedlegg 8 Telemark park & hageanlegg Tilbudsnr. 1060 av 11.09.2020. Tiltak rundt slusemesterboligen med kart med nummer. (Vedlegg 8 a_002 Telemark hage og parklandskap tilbud nr. 1060)

Vedlegg 8 a_002 Telemark hage og parklandskap kart.

Vedlegg 8b Telemark hage og parklandskap tilbud nr. 1343 14 mai 2021

Vedlegg 9 Pristilbud Lorentzen trevare

Vedlegg 10 Folketellingen 1900 Slusemesterboligen

Vedlegg 11 Prosjekter gjennomført av Telemarkkanalens venner.

Vedlegg 12 Varden 22. august 2021.